

Vezmi si Goethova Tassa. Pan Jaroslav Maria prozíravě varuje před srovnáváním svého Tassa s Tassem jeho. Vezmi si scénu z posledního jednání, kde zlomený Tasso utíká se ke svému nepříteli Antoniovi a přimyká se k němu jako trosečník, a zachvěje se i po stotřiceti letech. Ne proto, že to napsal Goethe a že jsi hypnotisován jeho jménem — nejsi německý filolog goethovské cirkve a zakusil jsi, že Goethe napsal také dost věcí planých a pustých, které bys nechtěl čísti ani v předpeklí —, nýbrž proto, že jest *zde* zachycena ta prohlubeň lidství, ta kletba všelidského údělu tak mučivě pravdivě, že se k ní nepřiznává člověk než ve snech.

A přec i v *historickém* Tassovi jsou prvky, které nejsou bez všelidské symboliky, bez velikosti a hrůzy. Tasso při všech svých slabostech nebyl tak ubohý a bídný, jak jej výlučně líčí p. Jaroslav Maria. Jest lidská opravdovost i v jeho úzkostlivostech náboženských i v jeho vrtošivosti estetické, která nutila jej theoreticky spekulovati o problémech poetiky a v pojednáních rozebírali a uvědomovati si požadavky pravé epiky; žádala si jen básnického oka, aby byla postihnuta a vynesena láskyplně na slunce.

Pan Stanislav K. Neumann

projevuje obšírně v 1. a 2. čísle Června své nadšení a opojení z dvou knih „skutečně nových“; z Božích muk od Karla Čapka a z Lelía od Josefa Čapka, jež jsem rozebral podrobnou a trpělivou analysou ve dvou člancích v minulém ročníku tohoto listu. Jsem poslední, kdo by chtěl bránit p. Neumannovi ve výraze jeho entusiasmů: okouzlili-li jej bratři Čapkové, dobrá, jest to věc jeho uměleckého svědomí a jeho soudnosti, z níž jest odpovědný před budoucností. Ale co jest naprosto nepřipustné, jest, aby p. Neumann *povšechnými paušálními* frázemi bagatelisoval jiná díla umělecká, jeho směru ať domněle, ať skutečně protichůdná, a aby urážel a podezíral kritické recenze knih Čapkových, snad méně nadšené než články jeho, ale zato věcné, doložené a zdůvodněné, jako byly referáty moje. Pronesl-li jsem názor, že v knize K. Čapkově jest rozpor mezi theoretickým programem „umění civilního“ a praktickým kultem záračnosti a touhy po ní, byl názor tento opřen o podrobný rozbor a jasné logické argumenty a ty neodhavi se vyhýbavým pokrčením ramen a frázemi o „*pouhém* (!) citování zčeření“ a „*pouhém* (!) obratu do sebe v okamžicích znepokojení (!)“, jak činí p. Neumann. Jako nestačí opakovati třebas desetkrát slovo o *tvárných* silách tohoto „skutečně nového“ umění —, pokud *konkretným* rozbohem neukáží se tyto domnělé tvárné síly *při dile*, potud budu mít právo pochybovati o nich, zvláště vybavím-li si v mysli dialektické řetězce K. Čapkovy nebo beztvaré, patheticky slovné stíny Josefa Čapka.

Proti návrhu Macharovu

Dočítám se v denních listech o návrhu Macharově, jak by spisovatelé darovali čtvrt milionu korun lidové universitě tím, že by každý z nich, podepisatelů loňského májového listu českému poselstvu, konal asi den práci písařskou: podepsal se tisíckrát na listek, opsal tři sta vět nebo slok ze svých děl; takové rukopisné listky daly

by se pak vázati v alba, na něž by donesly dámy kusy šátků a stužky, a alba prodávala by se po stu a dvou stech korunách...

Vyznávám otevřeně, že je mně celý ten papírový návrh odporný a že se této činnosti písařské pro blaho národa a jeho lidové výchovy nezúčastním. A to z těchto důvodů:

1. Nerad bych byl s určitými lidmi v albu. Abych byl konkrétní: hned na příklad ne s Arnoštem Procházkou. To není malichernictví, to jest úcta ke své osobě a ke své činnosti. Mohu jistě ctít *odpůrce* a vážit si ho a rád položiti své jméno vedle jména jeho ve společné akci — a blažený národ, kde má člověk takové odpůrce. *Takový* odpůrce — čestný, loyální, opravdový — je vlastně tvůj *spolupracovník*; někdo, kdo hledá jako ty a touží jako ty a tvoří jako ty o těchže záhadách a otázkách, jenže s jiných hledisk nebo jinými metodami, a tak tě opravuje nebo doplňuje. Jsou odpůrce, na něž může býti člověk hrd a kteří mohou býti tvou pýchou — a v zdravých kulturních poměrech mělo by tomu tak býti vždycky. Ale něco jiného jest zákeřník bez rytířskosti a noblesy, záštim impotence otrávený pomluvač a nacti-utrhač. S tím nechce a nemůže mít nic společného člověk, který si váží své osobnosti a své tvorby; s ním odmítá a právem odmítá společnou střechu i společný krb. Nebyl bych podepsal ani májového listu poselstvu českému, kdybych byl věděl, že bude o podpis požádán také Arnošt Procházka a že jméno mé bude s jménem jeho v jedné řadě.

2. Ale nebýti toho: nelíbí se mi ani návrh Macharův sám o sobě — nemá zdravého vnitřního jádra. Prodávati alba s autografy po stu a dvou stech a pěti stech korunách... promiňte, ale mně to čpí malichernictvím. Nenáviděl jsem před válkou všechny sběratele autografů jako prázdné, směšné hračkáře, kteří zabíjejí čas a peníze pustou marotou, — a kde jsem mohl, kazil jsem jim jejich sport. Žádal-li mně někdo o podpis, šlo-li to jen trochu, nedostal nic. Protiví se mně k smrti zájem o člověka a jeho soukromí, kde veřejnosti patří jen osobnost básnická nebo myslitelská, tvorba, dílo. Ano víc: jsem přesvědčen, pokud bude vládnouti tento kult soukromí spisovatelova — názor, že spisovatel svým *lidským já* jest něco zvláštního, výjimečného, hodného pozoru, názor, který vede na jedné straně k modlářství a fetišismu a na druhé k nejsurovějšímu pomluvačství a detektivnictví —, potud nemůže vzniknouti správné pojímání díla a tvorby, správná jich *spotřeba*. Nikoliv: spisovatel, řekl jsem stokrát lidem při nejrůznějších příležitostech, mí míli, jest člověk jako vy; neprožil ani nic víc ani v podstatě nic jiného než vy; jako vy prožil v životě jednu dvě tři velké radosti a mnohem víc hoře, bolesti, lítosti, zklamání; měl jako vy několik dní velikosti, síly a výsosti, a více chabosti, mdloby a poklesu, právě jako vy. Čím se liší od vás, jest jen jedno: *on vyslovil a dovede vysloviti své prožitky, vy ne*. Proto a jen proto jest vám zrcadlem, v němž se poznáváte. Jediná úcta, kterou mu můžete prokázati, jest úcta *spotřeby*. Čtete jeho knihy; jděte jeho duchovnými stopami; promýšlejte, duchovně prožívejte jeho svět myšlenkový, a víc: *dožívejte, domýšlejte, dotvářejte ho!* To jest: jeho dílo budiž vám kvasem nového života, nové životní tvorby, vaší vlastní tvorby životní... Všecko ostatní jest lež, podvod, sebeklam, komedie nedůstojná člověka; jest farizejství, které říká „pane, pane“ a domnívá se, že tím již vchází do království nebeského. Tak, opakuji, mluvil jsem ne jednou, ale stokrát lidem za nejrůznějších příležitostí.

A nyní měl bych to zapřít a tančiti s ostatními směšnými kankanem nějakého

474 zla tého telete? Ne! A byl jím byla i lidová universita — pustý mumraj je to a zůstane jím přesto.

Neboť: kdo koupí si dnes, kdo může si koupiti dnes album po stu, dvou stech, pěti stech korunách? Jen zbohatlík válečný, jen *proc*, který si chce dodatí zdání kultury a chlubití se kulturním ličidlem. Ten vyložil si takový objekt k ostatní pochybné dekoraci svého salonu a bude mu, čím skutečně jest: kusem nábytku, kusem hmoty pro povrchní jalovou ozdobu, cosi, co nedovede mu ani zahrnutí dlouhou chvíli, když v tom po obědě, s doutníkem v ústech, obrací listy.

Mám právo žádat, aby mne lidé, činící nárok na kulturnost, znali v *mých dlech*: neboť dal jsem v nich národu nejlepší, co jsem měl; tvořil jsem se vší opravdovostí a vroucností, jichž jsem byl schopen; a promyslel jsem věci a dotvořil jsem se věci opravdových, které mají význam pro duševní život a mohou mu dodatí zdraví, síly, posvěcení. Ale cesta Macharova, cesta alb, mnohem spíše odvádí od poznání tvorby, než k ní přivádí. Podporuje malichernictví a hračkářství, šíří je. Člověk, který si koupí album, bude se domnívatí, že je prost svého kulturního dluhu, že učinil dosti své mravní povinnosti. A zatím je to tak moudré, jako by si koupil a zbožně uschoval skořápku z vylíhlého kuřete a o živé kuře se nestaral.

Je-li již třeba, aby literáti opatřovali nějakému veřejnému účelu prostředků hmotných, proč neřici přímo, čestně a mužně: *Dáme z prvního tisíce svých knih, které se prodají v tomto nebo v příštím roce, pět procent, z druhého deset, z třetího patnáct, ze čtvrtého dvacet atd. svého honoráře?* Nebo dvakráté tolik.

Dám je rád. A dám po případě i víc. Ale autografové komedie se neúčastním a pisařiti pro národní účel nebudu ani pět minut.

3. Ale mám pochyby i o celé lidové universitě a prospěchu, který z ní poplyne. Soudím, že *vědomy* jsme tak právě saturováni — a nijaká škola nedá víc než vědomosti. Popularisovali jsme v minulých letech tolik vědy, až to vědě uškodilo a lidu neprospělo. A ne jeden universitní učitel popularisoval tak horlivě, aby byl zbaven starostí o kyselý hrozný, jimiž jsou v tomto případě vědecká tvorba a vlastní tvůrčí dílo. A v druhém směru: nezapomenu slov Srba, s nímž jsem se nedávno setkal a který řekl v podstatě asi toto: Vy Čechové máte civilisace a vědy plná ústa, a přece chovali se mnozí z vás u nás, na Jihu, jako barbari. Schází vám srdce, takt, instinkt; těch ve vědecké apatyce nekoupíš...

Škola nepodává víc než výcvik rozumu; ale nám jest dnes především třeba vzdělání *duše, srdce, obraznosti* — pravého vzdělání tvořivého. Ale kde ho vzít, když ho nemají ani mnozí učitelé universitní? Čemu může naučiti v tomto směru na př. takový Rádl, člověk osobivý, mstivý a malicherný až bůh brání, bez noblesy a spravedlnosti, který drze sáhá na věci, pro něž nemá vůbec vnitřních orgánů, který s klidem znovu tiskne a opakuje tupé a bědné nepravdy, jež mu byly vyvráceny...

Veliký francouzský myslitel a básník moderní Suarès pokládá za největší poskvrnu světa dnešního dogmaticky tupého profesora, který osobivě tyranisuje svými formulkami život a znesvěcuje tvůrčí tajemství všude, kam šlápne. Německo zabil; Francii z půle podryl. Zdá se, že i my jsme si zamilovali po německém příkladě jeho tvrdé jho a tvrdší kopyto, a nedáme pokoje, pokavad nepodupe jím nejkřehčí a nejpůvabnější květiny naší zahrady, jejichž hodnotu pochopíme *ex post*, logikou opožděné kulhavosti, až budou navždy zničeny.

Vědomostí bylo vneseno v národ v poslední době až bůh brání; ale co bolestně scházelo a schází, jest *vyšší dar lásky*, vychovatelská genialita, kterou se vědomosti stravují a přeměňují v životné teplo a nové tvůrčí dílo. Kde není tohoto vyššího posvěcení lásky, čerta jsou platné vědomosti; vždycky naleznou se pak cesty a cestičky, aby jich bylo zneužití ke zlu nebo k banálnosti. *Kultury pravé tvořivé lásky* jest v Čechách třeba, a ne kultury vědomostí. A na kulturu pravé tvůrčí lásky nestačí universita lidová, sebelépe řízená nebo sebelépe myšlená.

Z té mravní a duševní bídý, v jejímž bezednu dnes toneme, může nás vynéstí jen spojené úsilí dvou velikých mocností, ozdravených a obrozených: *náboženství a umění*. Zde jest třeba nasaditi všechny páky; zde jest třeba největšího úsilí. Jsou vědecké pověry, a nejsou méně zhoubné než pověry náboženské; v nedávné době lehly na náš kulturní život zlou zatuchlinou; a dnes ohrožují znova v jiných formách. Proto tyto řádky.

Právo lidu z 16. června

pohoršuje se nad dvěma větičkami, které jsem napsal v minulém čísle *Kmene* o Arnoštu Procházkovi a svém poměru k němu. Nevšiml bych si toho vůbec — jest mně úplně lhostejný soud orgánu českého bolševictví —, nebýt to tak nádherným dokladem věčně žijícího a tyjícího farizejství a nemít to dosahu všeobecného. Ale jak bys si mohl odepřít podívanou na starého farizejce, který hraje tak mistrně komedii mravního rozhořčení? Který právě v témže čísle poházel svého politického odpůrce do slova a do pismene „hnojem“, umyl si ruce z tohoto čistotného zaměstnání, a vstoupiv na minutu do chrámu, zkroutil nábožně oči k nebi a řekl: Pane, jak ti děkuji, že nejsem jako onen publikán, — vrátil se pak do redakce, vytrhl dvě větičky z mého kontextu, který nebyl polemikou, a povzdychl nad nimi na fóru s upejřavě ctnostnickou pohrdou: Bože, jak nízká jest úroveň literárních bojů českých! Škoda, že nedodal ještě: A takoví lidé se opovážili vymrskat z veřejného života našeho Bismarka Šmerala...

Poněvadž takového jednání — abstraktní opovrhování oběma opůrci — jest v Čechách běžné a vlastní nejen *Právu lidu*, povím, co řekl o něm velký francouzský historik, muž nejjemnějšího smyslu pro právo a spravedlnost. V podstatě toto: *Naplijte do tváře pouhému pozorovateli*, který by vámi chtěl opovrhovati proto, že máte s někým spor, a který by vás oba, vás i odpůrce, zahrnoval za to líceným pohrdáním. Jest to největší *zbabělec a podlec!* Vidím-li cizí spor, mohu buď mlčeti nebo postavití se na *jednu stranu* ze zápasících, a sice na tu, kde je právo; a to musím nejprve *podrobně vyšetřiti* jako spravedlivý soudce! Kde jest spor, jest vina především na *společnosti*, že nedovedla opatřiti včas takového *soudce!* Ji náleží se stydětí za všechny vleklé spory a sváry!

Ano, tak mluví veliký duch, který ví, co jest to zdravý a čestný život národní. Ale urážet i útočnicka i neprávem napadeného všeobecným nerozlišujícím opovržením jest pohodlná zbabělost. *Duobus litigantibus gaudet tertius*. Kde dva se prou, mne si třetí ruce. Ano, ale ať si je mne *mlčky a stranou*, aby nebyl nikým viděn; je-li viděn, stává se okamžitě i prostému vzdálenému divákovi mnohem odpornějším než oba zápasící. Tolik na výstrahu všem *pohodlným zbabělcům*, mluveno slovy Francouzovými.